

ASKO SUIKKANEN & LEENA VIINAMÄKI

Uusi orientaatio työmarkkinoilla pärjäämiselle?

Opiskelu on työtä-projekti

Kemiläisessä Opiskelu on työtä -projektissa on pyritty samanaikaisen yleissivistävän opiskelun ja työssäolon avulla antamaan työttömille työvoimatoimiston asiakkaille perusvalmiuksia opiskeluun sekä helpottamaan heidän pääsyään keskiasteen ammatilliseen koulutukseen. Projektin (1989-92) taustalla oli Kemi-Tornion seudun teollisuuden pitkään jatkunut rakennemuutos ja työttömien melko alhainen koulutustaso.

Projektin tavoitteena oli:

1. kehittää tukityöllistämistä siten, että se parantaa työnhakijan edellytyksiä sijoittua ammatilliseen koulutukseen tai työhön avoimilla työmarkkinoilla,
2. antaa konkreettista kokemusta opiskelusta ja omista selviytymismahdollisuuksista niille aikuisille, jotka eivät pidä hakeutumista opiskelemaan ratkaisuna työmarkkinaongelmiinsa,
3. järjestää mahdollisuus arvosanojen korottamiseen,
4. luoda aikuista tukeva opiskeluyhteisö, joka auttaa häntä arvioimaan uudella tavalla asemaansa työmarkkinoilla,
5. kiinnittää erityistä huomiota miesten esteisiin lähteä ammatilliseen koulutukseen,
6. tarjota mahdollisuus ammatinvaihtajille löytää uusia ratkaisuja ja
7. hankkia kokemuksia yksilöllisestä koulutussuunnittelusta ja pitkien koulutusjatkumoiden rakentamisesta ennakoiden uutta työllisyyskoulutussäädäntöä.

Projektiin liittyi Lapin yliopistossa tehty seurantatutkimus, missä arvioitiin projektin tuloksellisuutta. Projektista ja seurantatutkimuksen tavoitteista kerrottiin yksityiskohtaisemmin Askon Suikkasen ja Leena Viinamäen artikkelissa Aikuiskasvatuksessa 3/1992. Tässä katsauksessa katsotaan vuorostaan tutkimuksen tuloksia.

Palkkatyön lineaarisuuden mureneminen

Työmarkkinat ovat jo osittain rakenteistuneet ja ovat par'aikaa rakenteistumassa uudelleen. Määräaikaisten ja osavuotisten työsuhteiden määrä lisääntyy (*työsuhteinen* rakennemuutos). Työmarkkinoille saapuvien nuorten osuus vähenee, vastaavasti työmarkkinoilla olevien kes-

ki-ikäisten osuus on suuri ja vanhempien työntekijöiden osuus vähenee varhaiseläkeläistymisen vuoksi (*sukupolvinen* rakennemuutos). Suuret työssäkäyntialueet eriytyvät pienemmiksi osa-alueiksi (esimerkki *alueellisesta* rakennemuutoksesta). Naisten asema työmarkkinoilla on entistä tärkeämpi (*työnjaollinen* rakennemuutos). Työsuhteiden tilapäisyys ja määräaikaisuus on muodostumassa vähitellen pysyväk-

si määrääaikaisuudeksi ja yhdeksi työnantajien käyttämäksi työvoiman joustavoittamisstrategiaksi niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla (ks. Heikkilä ym. 1993; Jolkkonen ym. 1992; Koistinen & Suikkanen 1990).

Kun työmarkkinat rakenteistuvat uudelleen ja perinteistä työmarkkinoilla toimimista kuvaava elämänkaarimalli murtuu, vaihtoehtoisten ja yksilöllisten pärjäämisstrategioiden merkitys korostuu. Uudessa työssäkäynnin todellisuudessa työelämään siirtymisikä, työelämässä mukana oloaika sekä työmarkkinoilta poistumisikä heterogeenistuvat ja yksilöityvät aikaisempaan tilanteeseen verrattuna.

Työmarkkinoille siirtymisikä on jatkuvasti noussut, koska opiskeluaikat ovat pidentyneet. Työmarkkinoille pääsy ja katkeamaton työmarkkinoilla mukanaolo on vaikeutunut yleisen työllisyystilanteen heikentyessä. Eläkkeelle siirtymisikä on alentunut varhennettujen eläkeratkaisujen myötä. Työuran ajallinen pituus on lyhentynyt koko 1980-luvun ajan (Suikkanen & Viinamäki 1993a.).

Nykyisiä työssäkäyntimahdollisuuksia kuvaavat yhä useammin katkokset ja sattumanvaraisuudet sekä yhä harvemmin jatkuvuudet ja säännönmukaisuudet. Yksilöiden oleminen työmarkkinoilla sisältää aikaisempaa enemmän erilaisia työmarkkinallisia riskitilanteita. Työmarkkinallisia riskitilanteita ovat työpaikan menettäminen, ammatillisten ja koulutuksellisten kvalifikaatioiden puuttuminen tai niiden nopea vanheneminen, yritysrakenteiden muutokset, työssäkäyntimahdollisuuksia heikentävät terveydelliset muutokset jne. Työmarkkinoiden epävakautuminen edellyttää työelämässä mukana olevilta uutta orientaatiota palkkatyössäkäyntiä, opiskelua ja toimeentulon hankkimista kohtaan.

Erilaiset työmarkkina-asetat (työssä, opiskelijana, työttömänä jne.) vuorottelevat yhä useammin koko palkkatyössäkäynnin ajan, minä vuoksi yksilön elämänvaiheissa tarvitaan palkkatyön ja toimeentulon uusjakoa. Toimeentulon saaminen osittain palkkatyöstä ja osittain valtiollisena tulonsiirtona (esimerkiksi opiskeluaikana täydennettäessä ammatillisia kvalifikaatioita) on yksi ratkaisuvaihtoehto yksilöiden

pyrkiessä pärjäämään jatkuvasti muuttuvilla työmarkkinoilla.

Työmarkkina-asettien vuorottelu edellyttää aikuiskoulutusjärjestelmän uudistamista, koska opiskelu on osa tulevaisuuden työuraa. Aikuiskoulutuksen määrän yksinkertainen ja entisenlainen kasvattaminen ei pelkästään riitä. Kun työvoiman kvalifikaatiotaso nousee ja monitaiteisen työvoiman kysyntä lisääntyy, on koulutuksen määrän lisäksi panostettava myös koulutuksen sisällöllisiin kysymyksiin. Koulutusressit pitäisi organisoida uudelleen ja lisätä työnantajien järjestämää tehtäväkohtaista koulutusta työpaikoilla. Koulutuspoliittisessa ajattelussa pitäisi puolestaan siirtyä yhden ammatin riittävyden ja kertaluonteisen opiskelun periaatteen sijasta toteuttamaan monitaiteisuuden ja jatkuvan opiskelun periaatetta.

Suomalaista koulutuspolitiikkaa luonnehtii vertikaalinen ja horisontaalinen koulutustyönjako, mihin on sisäänrakennettuna kapea-alainen opiskelun ja palkkatyötehtävien omaksumisen idea. Kuitenkin tulevaisuudessa edellytetään päinvastaista koulutuspoliittista strategiaa, jossa korostuvat eri koulutustasojen ja oppilaitosten (yliopistot mukaanlukien) opiskelijakohittaiset integrointimahdollisuudet.

Nykyisessä yhteiskunnan murrostilanteessa, jota ei voida ymmärtää pelkästään taloudellisenä taantumana, lähes ainoa kestävä perspektiivi on koulutuksen osalta:

- 1) laajentaa, palkita ja tukea työnantajien organisoimaa tehtäväkoulutusta
- 2) muuttaa ammatillisen opiskelun luonne kokonaisvaltaisesti
- 3) uudistaa perinteisen opiskelun ja sosiaaliturvan eri kytkentöjä
- 4) pyrkiä aktiiviseen työvoimapolitiikkaan, missä työttömyysturvan saannin ehtona on opiskelu ja työharjoittelu
- 5) sitoa yritysten yhteiskunnallinen tukeminen kouluttavaan henkilöstöpolitiikkaan.

Uudistusvaateidemme taustalla on koulutuksellisesti ja työmarkkinallisesti sekä koulutusasteesta riippumatta työmarkkinallisesti huono-

osaisten henkilöiden lukumäärän huomattava lisääntyminen.

Koulutuksellisesti buono-osaisiksi määritellään tässä henkilöt, jotka ovat suorittaneet enintään perusasteen opinnot tai joiden ammatillinen tutkinto ei vastaa nykyisiä työelämän vaatimuksia heidän omasta ja/tai viranomaisten näkökulmasta. *Työmarkkinallisesti buono-osaisilla* tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät sijoitu työmarkkinoille ilman erityyppisiä koulutus- ja/tai työvoimapolitiittisia tukitoimenpiteitä. *Koulutuksellisesti hyväosaisilla* tarkoitetaan vuorostaan henkilöitä, jotka ovat suorittaneet perusasteen päättötutkinnon lisäksi jonkinasteisen ammatillisen tutkinnon. *Työmarkkinallisesti hyväosaisia* ovat henkilöt, jotka työllistyvät ilman viranomaisten tukitoimenpiteitä.

Työttömyydestä eivät kärsi enää ainoastaan ammattikouluttamattomat henkilöt, vaan siitä kärsivät yhä enenevässä määrin myös opistotoisia ja akateemisia tutkintoja suorittaneet henkilöt.

Pidämme tärkeänä keskeisimpien sosiaalivakuutusjärjestelmien eli sairausvakuutus- ja työeläkejärjestelmän uusimista sekä niihin sisältyvän jakosuhteen muuttamista nykyisestä eläke- ja sairauspainotteisesta kompensoimisesta aktiivisen työkyvyn säilyttämiseen ja parantamiseen. Samoin palkkatyössäkäynnin ajallisen pituuden lisääminen ja tukeminen työuralla tapahtuvissa katkoksissa ja työmarkkinallisissa riskitilanteissa on tärkeää.

Uudistuksen toteuttamiseksi eläkkeiden nykyistä tasoa on alennettava ja siirrettävä eläketason alentamisesta saatavat varat työkykyä ylläpitävään ammatilliseen koulutus- ja kuntoutustoimintaan. Lisäksi pitäisi yhdistää ainakin osittain koulutusorganisaatioiden, sosiaalivakuutusjärjestelmien, sosiaalitoimen ja työvoimatoimen resursseja vastaamaan palkkatyössä olevien uudelleen-, jatko- ja täydennyskoulutuksesta. Maahamme tulisi luoda paikalliset eri viranomaisten yhteistyöhön ja integraatioon perustuvat koulutus- ja sosiaaliorganisaatiot.

Opiskelun ja työssäkäynnin suhteen muutos

Aikuisopiskelun merkitys on korostunut

1980-luvun rakennemuutoksen aikana. Työntekijöiltä edellytetään aikaisempaa enemmän työmarkkinallista joustavuutta. Enää ei riitä yhden työtehtävän hallitseminen koko työuran ajaksi. Monitaitoistumisen vaateet ulottuvat ammattihierarkian kaikilla tasoilla yhä useampiin työtehtäviin työtehtävien luonteen ja sisällön muuttuessa.

Työntekijät voivat sopeutua työvoiman kysynnän määrällisiin ja laadullisiin muutoksiin toiminnallisen joustavuutensa avulla. Toiminnallinen joustavuus on toisaalta laaja-alaista ammattitaidon hallintaa. Toisaalta se on opiskelumuotivaatioon ja uusien asioiden omaksumiseen liittyvää valmiutta.

Monitaitoistuminen edellyttää jatkuvaa yleisivistävää ja ammatillista opiskelua. Jatkuvan opiskelun edellytyksenä on opiskelun mahdollistavien realististen puitteiden järjestäminen ammattihierarkian eri tasoilla perheellisille ja perheettömille työntekijöille sekä työnantajan että koulutus- ja työvoimaviranomaisten taholta.

Jatkuvan opiskelun idean toteutumisessa ovat avainasemassa koulutuksen hallinnon, rakenteiden ja organisaatioiden horisontaalinen ja vertikaalinen integraatio. Koulutuksen horisontaalisessa integraatiossa korostuu koulutusjärjestelmän rinnakkaisten elementtien yhdentyminen. Vastaavasti vertikaalisessa integraatiossa korostuu yksilöiden opiskelemaan pääsyn ja jatko-opiskelumahdollisuuksien joustavuus (ks. Pantzar 1991.).

Suomalaiselle koulutusjärjestelmälle on tyyppillistä useiden eri opiskelumahdollisuuksien rinnakkaisuus, jäykkä tutkintohierarkinen rakenne ja oppisopimusopiskelun toissijainen asema suhteessa muihin aikuisopiskelumuotoihin. Jos aikuisopiskelijat suunnittelevat ammatillisten jatkotutkintojen suorittamista, he ajautuvat nykyisessä tilanteessa varsin helposti koulutukselliseen umpikujaan.

Opetus- ja työministeriössä tapahtuvaa koulutuksen suunnittelua luonnehtii erillisyyks ja osittainen päällekkäisyys – jopa hallintokuntien välinen kilpailu koulutuksen järjestämisestä. Esimerkiksi työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen osalta käydään keskustelua siitä, järjestääkö sitä tulevaisuudessa opetus- vai työministeriö. Kes-

keisenä peruskysymyksenä jatkuvan opiskelun merkityksen lisääntyessä on koulutukseen liittyvien horisontaalisen ja vertikaalisen kohtaan-ongelman ratkaiseminen. Eri koulutusorganisaatioiden välistä yhteistyötä pitäisi laajentaa ja lisätä niissä tapahtuvan opiskelun keskinäistä vastaavuutta.

Viimeaikaisten työmarkkinoilla tapahtuneiden muutosten vuoksi yhtenä yhteiskuntapolitiittisena tavoitteena tulisi olla se, että vuosittain noin 10 prosenttia työvoimasta osallistuu erias-teen, vähintään vuoden kestävään uudeleenkoulutukseen. Tämä tarkoittaa jatkuvan opiskelun idean sisäistämistä työntekijöiden, työnantajien, työmarkkinajärjestöjen ja koulutusorganisaatioiden keskuudessa. Työmarkkinoilla toimivien yksilöiden työ ja ammatilliset kvalifikaatiot uusiutuisivat näin menetellen keskimäärin joka 10. vuosi.

Ammatillisten kvalifikaatioiden uudistaminen korostuu, koska pienyritysten elinkaari on lyhenemässä alle 10 vuoden. Teollisuusammattien osalta vastaava kehitys useimmissa tapauksissa on jo selviö. Jatkuvan opiskelun idean mukaisesti yksilöillä pitää olla sekä oikeus että mahdollisuus hakeutua opiskelemaan tietyin väliajoin. Opiskelua ei voida siirtää pelkästään yksilöiden vastuulle, vaan yhteiskunnan eri organisaatioiden velvollisuutena on opiskelemaan hakeutumisen reunaehtojen mahdollistaminen.

Enempää koulu- kuin työhallinnossa ei käytetä riittävässä määrin yksilöllisiä koulutus- ja työmarkkinallisia selviytymissuunnitelmia. Samanaikainen yksilöllisten opiskelu- ja työllistymissuunnitelmien laatiminen sekä niiden välinen intensiivinen vuorovaikutus on yksi tärkeimpiä perusvälttämättömyyksiä työmarkkinoilla pärjäämiselle työsuhteiden muuttuessa määräaikaisiksi ja aikaisempaa katkonaisemmiksi. Kuitenkaan yhteiskuntapolitiikan käytäntöjä ei ole viritetty tällaiseen sosiaaliseen työhön muutoin kuin yksittäisissä paikallisissa kokeiluissa (ks. Suikkanen & Viinamäki 1993b).

Työmarkkinoilla toimivilla yksilöillä on toimintavalmiuksia ja motivaatiota vaikuttaa omaan tilanteeseensa, jos heillä on siihen realistiset sosiaaliset ja taloudelliset mahdollisuudet. He eivät ole passiivisia odottajia, vaan ak-

tiivisia toimijoita yksilöllisten ja perhepiirikoh- taisten reunaehtojensa puitteissa. Aikuisten pitkäkestoinen opiskelumotivaatio on oletettua yleisempää. Aikuisten päätös opiskelemaan hakeutumisesta kehittyy kuitenkin prosessimaisesti. Toisin sanoen aikaisempi opiskelu- ja työ- historia muotoutuvat vähitellen tilanteeseen, jossa opiskeluvaihtoehto mielletään relevan- teimpana työmarkkinallisena vaihtoehtona. Työmarkkinallisen tilanteen muuttamiseen tarvitaan usein ainoastaan koulutus- ja työvoimavi- ranomaisten kannustava alkusysäys.

Uusien ja vaihtoehtojen toiminta- ja asiakas- palvelukäytäntöjen merkitys korostuu aikai- sempaa enemmän toistuvais- ja pitkäaikaistyöt- tömyyden lisääntymisen myötä. Monitaitoistu- misen ja jatkuvan opiskelun vaateiden lisään- tyessä erityisesti koulutuksellisesti ja/tai työ- markkinallisesti huono-osaiset henkilöt tarvit- sevat yksilöllistä ohjausta ja tukea sekä yksilölli- siä ja joustavia mahdollisuuksia tilanteensa rat- kaisemiseksi.

Työsuhteiden määräaikaistumisen vuoksi pe- rinteiset palvelumuodot ja palvelumallit (so. opiskelemaan ohjaaminen tai työpaikan osoit- taminen) eivät enää riitä eivätkä toimi samalla tavoin kuten aikaisemmin. Yksi työvoimatoi- miston asiakkaiden keskeinen palvelumuoto ovat tulevaisuudessa erilaiset palveluiden kom- binaatiot, kuten opiskelun ja työssäkäynnin sa- manaikainen yhdistäminen. Työvoimatoimiston asiakaspalvelussa tulee yhä tärkeämmäksi tukea asiakkaiden selviytymistä, luoda uusia pärjää- misedellytyksiä ja ehkäistä syrjäytymistä epäva- kaistuvilla työmarkkinoilla.

Aikuisopiskelun uudenlainen tukeminen

Sukupuoli, ikä, opiskelu- ja työhistorian pi- tuus ohjaavat aikuisen hakeutumista opiskele- maan. Mitä pitempi työhistoria ja mitä pitempi aika on kulunut viimeisimmästä opiskelutapah- tumasta, sitä heterogeenisempiä ovat opiskele- maan hakeutumisen syyt, elämäntilanteet ja opiskelun toteuttamispuitteet. Aikuisten opis- kelupäätöksissä korostuu opiskelun ja muiden elämänalueiden välinen prioriteettijärjestys se-

kä erilaisten kompromissien mahdollisuus. Ratkaisevaa on se, missä määrin opiskelua suunnittelevat aikuiset asettavat opiskelun muiden potentiaalisten vaihtoehtojensa edelle.

Opiskelupäätöksissä kytkeytyvät toisiinsa toisaalta yhteiskunnalliset, rakenteelliset tekijät paikallisine koulutus- ja työmarkkinoineen ja toisaalta yksilöiden toimintamahdollisuudet näissä puitteissa. Opiskelu on työtä -projektista (Suikkanen & Viinämäki 1993b; Viinämäki 1993) ja vastaavista ulkomaisista kokeiluista (Braun ym. 1984; Payne 1991) saatujen kokemusten mukaan erilaisten yhteiskuntapoliittisten tukitoimenpiteiden piiriin mukaan pääsyä ohjaavat vallitsevat institutionaaliset viranomaiskäytännöt - mutta yhteiskuntapoliittisten tukitoimenpiteiden piiriin pääsyn jälkeistä tukitoimen toteutumista ohjaavat viimekädessä sekä miehillä että naisilla yksilölliset ja perhepiiri-kohtaiset reunaehdot.

Artikkelimme kontekstina olevaan Opiskelu on työtä -projektiin on osallistunut kemiläisistä työvoimatoimiston asiakkaista koulutuksellisesti ja työmarkkinallisesti keskimääräistä huonomaisempia asiakkaita. Heikot tai kokonaan puuttuvat koulutukselliset ja ammatilliset kva­lifaatiot ovat muodostaneet näille asiakkaille noidankehän, josta heidän on vaikea irrottautua ilman erityisiä viranomaisten tukitoimenpiteitä. He ovat voineet työllistyä pääasiassa sellaisiin suoritustason työtehtäviin, joissa ei vaadita muodollista ammatillista tutkintoa.

Työvoiman vähennykset yritysten toimialarationalisointien yhteydessä ulottuvat ensimmäisenä usein juuri määrääkaikaisiin työsuhteisiin ja suoritustason työtehtäviin. Nykyisessä työmarkkinallisessa tilanteessa vähäiset ammatilliset kva­lifaatiot omaavat suoritustason työnte­kijät muodostavat työmarkkinoiden reservityövoiman, jonka työllistymismahdollisuudet myö­täilevät taloudellisia suhdanteita.

Projektiin mukaan lähteneitä asiakkaita voidaan luonnehtia opiskeluorientoituneiksi henkilöiksi, jotka haluavat muutosta työmarkkina-asemaansa, ovat valmiita kokeilemaan uusia keinoja saavuttaakseen tavoitteensa sekä ovat myös valmiita murtamaan perinteisiä käsityksiä opiskelun ja työssäkäynnin erillisyydestä. Opis-

kelu on työtä -projektissa on madallettu opiskelun aloittamiskynnystä. Projektissa on tuettu työttömien työvoimatoimiston asiakkaiden ammatillisia suunnitelmia yhdistämällä osa-aikainen opiskelu ja osa-aikainen työssäkäynti yhdeksi kokonaisuudeksi.

Osa-aikaisen opiskelun ja työssäkäynnin avulla on annettu projektiin osallistuneille uusia pärjäämismahdollisuuksia koulutus- ja työmarkkinoilla. Projektissa mukana olleiden henkilöiden täyttäessä tukityöllistämisen kriteerit heidän osa-aikainen opiskelu iltalukiassa ja osa-aikainen työssäolo kaupungilla on voitu toteuttaa tukityöllistämistä varoin. Poissaolo opiskelusta tai työstä ovat vaikuttaneet palkkaan. Projekti on kestänyt puoli vuotta kunkin opiskelijan osalta, minkä jälkeen projektilaiset ovat voineet jatkaa opiskeluaan omaehtoisesti iltalukiassa ja/tai hakeutua opiskelemaan keskiasteelle.

Yleissivistävällä opiskelulla on ollut projektissa kaksi erilaista tehtävää. Yleissivistävien opintojen avulla työttömät työvoimatoimiston asiakkaat ovat voineet parantaa edellytyksiään päästä opiskelemaan keskiasteelle. Lisäksi he ovat saaneet valmiuksia keskiasteella opiskeluun. Myös työssäkäynnillä on ollut projektissa kaksi tehtävää. Osa-aikaisen työssäkäynnin kautta projektilaiset ovat saaneet kokonaiskuvan tulevan opiskelualansa ja ammattinsa sisällöstä. Lisäksi he ovat saaneet hakupisteitä työkokemuksesta keskiasteelle pääsyä varten.

Opiskelu on työtä -projektissa edellä kuvatulla, uudella yhteiskunnallisella tavalla tuettu ammatin vaihtamisen ja ammattiin hakeutumisen mahdollisuus on eriyttänyt projektiin osallistuneiden työmarkkina-asemaa sekä keskiasteella opiskelun että pitkäaikaistyöttömyyden osalta verrattaessa niiden henkilöiden vastaaviin tilanteisiin, joiden ammatin vaihtamista tai ammattiin hakeutumista ei ole tuettu samalla tavoin.

Projektiin osallistuneet opiskelivat huomattavasti useammin keskiasteella kuin kemiläiset työvoimatoimiston asiakkaat yleensä vuoden kuluttua projektin päättymisestä. Projektilaiset olivat vastaavana ajankohtana muita työvoimatoimiston asiakkaita harvemmin pitkäaikaisyöttöminä. Projektin jälkeisten työmarkkina-

asemien eriytyminen on samansuuntainen vastaavien iso-britannialaisten ja saksalaisten kokeilujen kanssa (ks. Braun ym. 1984; Payne 1991).

Projekttilaisten ja projektiin osallistumattomien väliset erot työmarkkina-asemien osalta konkretisoivat Opiskelu on työtä -projektin toimintaideaan sisäänrakennettua kokonaisvaltaista aktivointitavoitetta, jossa on myös onnistuttu tutkimustulostemme mukaan.

Koulutuksellisesti ja/tai työmarkkinallisesti huono-osaisten työmarkkinallinen aktivointi (viranomainen) ja aktivoituminen (asiakas) on ulottunut opiskelemaan hakeutumisen lisäksi vaihtoehtoisten toimintamallien etsimiseen heidän pyrkiessä pärjäämään muuttuvilla työmarkkinoilla. Projektiin osallistuneet työvoimatoimiston asiakkaat ovat alkaneet mieltää ammatillisen opiskelun yhdeksi realistiseksi ratkaisuvaihtoehdoksi toistuvaistyöttömyyteensä.

Projektiin sisältyy aikaisempaa tärkeämmäksi käyvä osittaistuen idea, missä yhteiskunnallisen tuen päättymisen jälkeen edellytetään yksilön omaa aktiivisuutta. Aktiivisuuden tukeminen ja omien ratkaisujen edellyttäminen pitäisikin olla tulevaisuudessa yhteiskunnallisen tuen saannin yhtenä perusteena sekä työntekijöiden että työnantajien keskuudessa.

LÄHTEET

Braun, J. & Fischer, L. & Röhrig, P. 1984. Bedarfsorientierte Beratung in der Weiterbildung. Technologische Entwicklung und Arbeitslosigkeit als Herausforderung für die Weiterbildungsberatung. Deutsches Institut für Bildung Urbanistik. München.

Heikkilä, I. & Kivekäs, M. & Suikkanen, A. & Viinamäki, L. 1993. Kuinkas sitten kävikään... Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C 14. Rovaniemi.

Jolkkonen, A. & Koistinen, P. & Kurvinen, A. & Linnakangas, R. & Suikkanen, A. 1992. LOPPUTILI JA SALDO. Tutkimus Postipankin maksupalvelutoiminnon keskittämisestä ja henkilöstön sopeutumisesta. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita N:o 9/1992. Joensuu.

Koistinen, P. & Suikkanen, A. 1990. Edessä pysyvä tilapäisyys. Tapaustutkimuksia joukkoyrittäjien elämästä ja suoriutumisesta. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen monisteita 2/1990. Joensuu.

Pantzar, E. 1991. Jatkuvan koulutuksen periaatetta etsi-

mässä. Havaintoja koulutuksen struktuureihin ja organisaatioon liittyvistä käsityksistä suomalaisessa koulutus suunnittelussa 1970- ja 1980 -luvulla. Teoksessa Raivola, R. & Ropo, E. (Toim.) Jatkuva koulutus ja elinikäinen oppiminen. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja A 49. Tampere.

Payne, J. 1991. Women, Training and the Skills Shortage. The Case for Public Investment. Worcester. Suikkanen, A. & Viinamäki, L. 1993a. Uhkien yksilöt ja yksilöiden uhat. Teoksessa Heikkilä, I. & Kivekäs, M. & Suikkanen, A. & Viinamäki, L. 1993. Kuinkas sitten kävikään... Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C 14. Rovaniemi.

Suikkanen, A. & Viinamäki, L. 1993b. Jatkuvan opiskelun välttämättömyys? Tutkimus aikuisena opiskelun tilanteista epävakautuvilla työmarkkinoilla. Työpoliittinen tutkimus Nro 42. Helsinki.

Viinamäki, L. 1993. Vielä sitä vanhanakin voi opiskella. Tutkimus työvoimapolitiittisen intervention mahdollisuuksista. Työpoliittinen tutkimus Nro 61. Helsinki.